

ZASADA SOLIDARNOŚCI SPOŁECZNEJ W PRAWIE SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Radosław Mędrzycki

ZASADA SOLIDARNOŚCI SPOŁECZNEJ W PRAWIE SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Radosław Mędrzycki

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Koszty wydania niniejszej publikacji zostały dofinansowane przez Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL z siedzibą w Kielcach – organizację zbiorowego zarządzania prawami autorskimi do utworów naukowych

Stan prawny na 15 września 2021 r.

Recenzent
Dr hab. Stanisław Nitecki, prof. UO

Wydawca
Dagna Kordyasz

Redaktor prowadzący
Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne
ERGO Katarzyna Rybczyńska

Projekt okładek serii
Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8246-488-7
ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Rozdział 1	
Zagadnienia wprowadzające	13
1.1. Uzasadnienie wyboru tematyki pracy	13
1.2. Cel pracy i hipoteza badawcza	21
1.3. Normatywizacja i normatywizacja wartości	22
1.4. Obszar referencyjny – prawo samorządu terytorialnego ...	27
1.5. Metody badawcze	31
Rozdział 2	
Pojęcie solidarności	35
2.1. Uwagi wstępne	35
2.2. Solidarność – od idei do elementu porządku prawnego	37
2.2.1. Idea – zjawisko społeczne	37
2.2.2. Wartość i norma postępowania	43
2.2.3. Transformacja solidarności w normę prawa – perspektywa ogólna	49
2.2.4. Fundament państwa dobrobytu i państwa społecznego	58
2.3. Solidarność a solidaryzm	65
2.4. Solidarność a braterstwo	68
2.5. Postacie solidarności	72
2.6. Negatywne skutki solidarności	77
2.7. Podsumowanie	79

Rozdział 3

Solidarność społeczna jako zasada konstytucyjna	83
3.1. Uwagi wstępne.....	83
3.2. Konstytucyjne podstawy solidarności społecznej.....	87
3.2.1. Bezpośrednie odwołanie do solidarności społecznej w tekście Konstytucji RP.....	87
3.2.1.1. Solidarność we wstępie do Konstytucji RP	87
3.2.1.2. Solidarność jako element społecznej gospodarki rynkowej	95
3.2.2. Pośrednie odwołania do solidarności społecznej w tekście Konstytucji RP	101
3.2.2.1. Solidarność w kontekście dobra wspólnego i pluralizmu	102
3.2.2.2. Konstytucyjne powinności solidarności międzypokoleniowej i międzygeneracyjnej	113
3.2.2.3. Pomoc w zachowaniu związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym	117
3.2.2.4. Specjalna opieka nad weteranami walk o niepodległość	119
3.2.2.5. Prawa socjalne	122
3.3. Konstytucyjne otoczenie zasady solidarności społecznej	126
3.3.1. Solidarność społeczna a godność i wolność	126
3.3.2. Solidarność społeczna a równość i sprawiedliwość społeczna	131
3.3.3. Solidarność społeczna a pomocniczość	137
3.3.4. Solidarność społeczna a prawo własności.....	141
3.3.5. Solidarność społeczna a samodzielność samorządu terytorialnego	144
3.4. Podsumowanie	148

Rozdział 4

Implikacje zasady solidarności społecznej w sferze ustrojowej samorządu terytorialnego	151
4.1. Uwagi wstępne.....	151
4.2. Dobro wspólnoty samorządowej jako czynnik normatywizacji solidarności	154

4.3. Solidarność społeczna w sferze zadaniowo- -kompetencyjnej samorządu terytorialnego	158
4.3.1. Solidarność jako wyraz odpowiedzialności we wspólnocie samorządowej.....	158
4.3.2. Solidarność społeczna w sferze przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu	161
4.3.2.1. Zadania pomocy społecznej	161
4.3.2.2. Zadania aktywizacji zawodowej i społecznej	165
4.3.3. Zadanie realizacji solidarności międzypokoleniowej	171
4.3.4. Solidarność w dostępie do dóbr kultury i sportu	174
4.3.5. Zadania dotyczące bezpieczeństwa ekologicznego w odniesieniu do solidarności	180
4.4. Przejawy solidarności społecznej w organizacji samorządu terytorialnego	183
4.4.1. Organy konsultacyjne i opiniodawczo-doradcze	184
4.4.2. Jednostki organizacyjne pomocy społecznej, centra usług społecznych.....	194
4.4.3. Podmioty ekonomii społecznej	199
4.4.4. Organizacja zapewniająca dostępność	205
4.5. Relacje ustrojowe w samorządzie terytorialnym na tle zasady solidarności społecznej	211
4.5.1. Relacje między organami administracji rządowej i samorządowej	211
4.5.1.1. Nadzór nad działalnością samorządu terytorialnego	211
4.5.1.2. Pozostałe typy relacji	214
4.5.1.3. Komisja Wspólna Rządu i Samorządu Terytorialnego	219
4.5.2. Relacje między jednostkami samorządu terytorialnego.....	224
4.5.2.1. Relacje krajowe	224
4.5.2.2. Relacje zagraniczne	233
4.5.3. Relacje między jednostkami samorządu terytorialnego a organizacjami pozarządowymi	236

4.5.4. Partycypacja społeczna jako podstawa relacji solidarnych wewnątrz wspólnoty.....	242
4.5.4.1. Ustalenia terminologiczne	242
4.5.4.2. Konsultacje w sprawie samoopodatkowania się mieszkańców gminy.....	244
4.5.4.3. Konsultacje w sprawie budżetu obywatelskiego	247
4.6. Podsumowanie	250
 Rozdział 5	
Implikacje solidarności społecznej w prawie materialnym samorządu terytorialnego	253
5.1. Uwagi wstępne.....	253
5.2. Solidarność społeczna w zakresie korzystania z określonych praw	256
5.2.1. Usługi świadczone w interesie ogólnym	256
5.2.2. Formy pomocy społecznej.....	259
5.2.3. Wsparcie społeczne	264
5.2.4. Ulgi i zwolnienia od ponoszenia ciężarów publicznych, preferencje	272
5.2.5. Nieodpłatna pomoc prawna.....	281
5.2.6. Prawo do mieszkania	285
5.3. Solidarne obowiązki	293
5.3.1. Daniny publiczne	293
5.3.2. Społeczne związanie własności – własność jako obowiązek	298
5.3.3. Szczepienia ochronne	306
5.4. Podsumowanie	314
 Zakończenie i wnioski	317
 Bibliografia	327
 Orzecznictwo	355

Rozdział 1

ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

1.1. Uzasadnienie wyboru tematyki pracy

Solidarność ma swoje istotne miejsce we współczesnej debacie publicznej¹, jest powszechnie wykorzystywana przy opisie podstaw funkcjonowania Unii Europejskiej² i ujmowana jako fundamentalna zasada postwojennego ładu społecznego. Pojęcia tego używa się zarówno w odniesieniu do metod rozwiązywania krajowych palących problemów socjalnych, jak i szerzej: łączy się ona wyraźnie z pojęciem humanitarnej pomocy wobec kryzysów globalnych wywołanych np. przymusowymi migracjami, skrajnym ubóstwem, katastrofami naturalnymi czy w ostatnim czasie pandemią³. Jest to zatem pojęcie – jak godność –

¹ Zob. np. E. Denninger, *Constitutional Law and Solidarity* [w:] *Solidarity*, red. K. Bayertz, Dordrecht 1999, s. 223; A. Post, *Für ein starkes, souveränes und solidarisches Europa – gerade jetzt* [w:] *Zukunft denken und verantworten Herausforderungen für Politik, Wissenschaft und Gesellschaft im 21. Jahrhundert*, red. W. Roters, H. Gräf, H. Wollmann, Wiesbaden 2020, s. 135.

² Zob. np. A. von Bogdandy, *Solidarity* [w:] *Principles of European Constitutional Law*, red. A. von Bogdandy, J. Bast, Oxford–Portland, Oregon 2006, s. 32; A. von Bogdandy, *Das Solidaritätsprinzip* [w:] *Europäisches Verfassungsrecht Theoretische und dogmatische Grundzüge*, Heidelberg 2009, s. 69–71; *Solidarity in the European Union. A Fundamental Value in Crisis*, red. A. Grimm, S.M. Giang, Springer 2017; *Solidarność jako zasada działania Unii Europejskiej*, red. C. Mik, Toruń 2009; M. Łyszkowski, *Zasada solidarności w Traktacie ustanawiającym konstytucję dla Europy*, Prz. Sejm. 2006/14, s. 33 i n.

³ J. Althammer, *Solidarity: From small communities to global societies* [w:] *Solidarity in Open Societies*, red. J. Althammer, B. Neumärker, U. Nothelle-Wildfeuer, Wiesbaden 2019, s. 6.

stanowiące istotny element w dyskusjach politycznych i prawniczych. Zarazem nieostrość pojęcia stanowi asumpt do jego badań w różnych dziedzinach naukowych.

Po pierwsze w przypadku solidarności uwidacznia się z całą mocą „prawo akcji i reakcji”. Im więcej solidarności, tym więcej pytań o potrzebę solidarnych zachowań; istotne społecznie spory dotyczą granic solidarności. Bywa ona kwestionowana, gdy w imię solidarności dochodzi do przymusowego transferu pieniędzy w ramach systemów podatkowych czy przymusowego ubezpieczenia. W europejskim dyskursie o solidarności zaczynają pojawiać się równie często pojęcia „korzyści redystrybucyjnej” i „wyzysku solidarnościowego”. Dyskurs kwestionujący solidarność zaczyna odgrywać również rolę w ramach Unii Europejskiej, gdzie trzeba uzasadniać, dlaczego biedniejsze kraje mają otrzymywać więcej pieniędzy z budżetu UE. Potrzeba zachowań solidarnych bywa także kwestionowana w sytuacjach, gdy brak przejawiającym ją działaniom ekonomicznym, politycznym czy osobistych konsekwencji⁴. Można nawet obecnie w świetle literatury odnieść wrażenie, że pojęcie to zaczyna przeradzać się czasem w balast ujmowany jako „skazanie na solidarność” (np. obowiązek szczepień). Bywa to także widoczne przy „podatkach solidarnościowych”, np. w Niemczech w wieloletnim wspieraniu regionów byłej NRD. Oczywiście należy pamiętać, że różnice w pojmowaniu solidarności mają charakter kontekstowy, zależne są od struktury motywacyjnej, konkretnego środowiska społecznego⁵. Solidarność stanowi jednak w obecnych czasach pojęcie, wokół którego ogniskuje się dyskurs w prawie międzynarodowym, ponadnarodowym i krajowym. Jest to wstępna, lecz nie jedyna przesłanka podjęcia tematu.

Po drugie, należy podzielić pogląd, że „nigdy jeszcze aksjologia w prawie administracyjnym nie była tak ważna jak teraz”⁶. Konstatacji takiej sprzyja obserwowane w ostatnich latach znaczące zainteresowanie

⁴ F. Bolle, A. Kritikos, *Solidarity* [w:] *Advances in Behavioral Economics. Essays in Honor of Horst Todt*, red. F. Bolle, M. Carlberg, Heidelberg 2001, s. 67.

⁵ J. Althammer, *Solidarity...*, s. 6.

⁶ I. Lipowicz, *Przeciwdziałanie bezdomności w kontekście dobra wspólnego*, „Ekonomia Społeczna” 2017/2, s. 7–8.

przedstawicieli nauki prawa administracyjnego wartościami⁷. Nadeszła era kontestacji „czcigodnych instytucji demokratycznego państwa prawnego” motywowana – nie jak kiedyś – perspektywą nieograniczonej wolności jednostki, ale nieograniczonego egoizmu narodów i wspólnot. „Uciążliwa dla silnych «era Kanta» ma zbliżać się ku końcowi, a wraz z nią nastąpić kres balastu opiekuńczości, empatii, w konsekwencji kres traktatów międzynarodowych jako sieci bezpieczeństwa dla najsłabszych ludzi, ale i państw. Wracać ma «era Hobbesa» – walki wszystkich ze wszystkimi, prawa silniejszego w polityce wewnętrznej i zagranicznej”⁸. W takim stanie kontestacji podlega zatem solidarność społeczna jako element kultury prawnej demokratycznych państw europejskich. Tymczasem solidarność stojąca obok godności i wolności – a wizję taką podzielali przecież twórcy obecnie obowiązującej Konstytucji RP z 1997 r. – miała stanowić swoistą siatkę bezpieczeństwa trwania ładu społecznego, miała być nienaruszalnym fundamentem Rzeczypospolitej Polskiej. To istotne stwierdzenie, ponieważ każe widzieć solidarność nie jako wyjątkowo „osamotnioną” zasadę prawa, ale w całym jej uwikłaniu aksjologicznym, w tym w kontekście i łączności z dobrem wspólnym⁹.

Po trzecie, współczesne społeczeństwa europejskie, w tym społeczeństwo polskie, podlegają istotnym wpływom globalizacji. Jednym z niekwestionowanych elementów procesów globalizacyjnych jest zmniejszenie barier przepływów idei (w tym politycznych) i ludzi je wyrażających poza

⁷ Zob. opracowania zbiorowe angażujące dużą część przedstawicieli doktryny, w tym opracowanie po Zjeździe Katedr Prawa i Postępowania Administracyjnego: *Aksjologia prawa administracyjnego*, t. I i II, red. J. Zimmermann, Warszawa 2017; *Antywartości w prawie administracyjnym*, red. A. Błaś, Warszawa 2016; *Wartości w prawie administracyjnym*, red. J. Zimmermann, Warszawa 2015; *Sprawiedliwość i zaufanie do władz publicznych w prawie administracyjnym*, red. M. Kasiński, M. Stahl, K. Wlazlak, Warszawa 2015.

⁸ I. Lipowicz, *Przeciwdziałanie...*, s. 7–8.

⁹ W. Brzozowski, *Konstytucyjna zasada dobra wspólnego*, PiP 2006/11, s. 17 i n.; M. Piechowiak, *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012; J. Trzciniński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym wszystkich obywateli* [w:] *Sądownictwo administracyjne gwarantem wolności i praw obywatelskich 1980–2005*, red. J. Góral, R. Hauser, J. Trzciniński, Warszawa 2005; I. Lipowicz, *Dobro wspólne*, RPEiS 2017/3.

granice pojedynczych państw i regionów, a skutkiem tego zwiększenie się różnorodnych interakcji społecznych¹⁰. W globalizacji widzi się również przyczynę negatywnych skutków społecznych, ich nasilenie wywołuje działania izolacyjne, a w dalszej kolejności wrogość ułatwiającą „zarządzanie strachem”¹¹. Globalizacja i glokalizacja to zjawiska sprzężone i wzajemnie indukujące się – pisał o tych procesach Lech Morawski. Wskazywał, że wraz z procesem rozprzestrzeniania się w skali globalnej określonych reguł, standardów i wzorców kulturowych (globalizacja) dochodzi paradoksalnie do procesów, w których wspólnoty terytorialne, grupy etniczne, religijne aktywnie budują i bronią swojej tożsamości, domagają się poszanowania autonomii czy przyznania określonych praw, a nie roztapiają się w globalizacji¹². Jednocześnie istotnym faktorem globalizacji jest też postęp techniczny, wzmacniany na zasadzie „zamkniętego obiegu” przez globalny popyt na wciąż nowe technologie. Skutkiem takiej sytuacji jest rosnąca specjalizacja, która kreuje istnienie globalnych połączeń¹³. Paradoksalnie zglobalizowany świat może być więc światem indywidualizmu; to z kolei grozi solidarnościowym postawom społecznym¹⁴, ponieważ postawy indywidualistyczne wykluczają solidarność. Dodatkowo – jak wskazuje Aniela Dylus – procesy globalizacji naruszają podstawy państwa społecznego, gospodarki, gdzie przepływy kapitału, procesy inwestycyjne nie mają już wyłącznie państwowego charakteru, ale przyjmują charakter sieciowy, multicentryczny¹⁵. Można postawić pytanie badawcze, czy w samorządzie terytorialnym da się poszukiwać remedium na kryzys państwa społecznego w obliczu globalizacji.

¹⁰ F. Fukuyama, *Political order and political decay from the industrial revolution to the globalization of democracy*, New York 2014, s. 34, 46.

¹¹ Por. D.E. Sagner, *Cyberbroń – broń doskonała. Wojny, akty terroryzmu i zarządzanie strachem w epoce komputerów*, Warszawa 2021.

¹² L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 2005, s. 65. Zob. także A. Dylus, *Globalizacja. Refleksje etyczne*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2005, s. 134.

¹³ F. Fukuyama, *Political...*, *passim*.

¹⁴ P. de Beer, F. Koster, *Sticking Together or Falling Apart. Solidarity in an Era of Individualization and Globalization*, Amsterdam 2009, s. 10; A. Dylus, *Globalizacja...*, s. 136.

¹⁵ A. Dylus, *Globalizacja...*, s. 130.

Na marginesie należy wskazać, że to właśnie w profesjonalizacji, specjalizacji zawodowej XIX w. solidaryści tacy jak Leopold Caro czy Léon Duguit upatrywali konieczność istnienia solidarności społecznej. Wyposażeni w dodatkową perspektywę zglobalizowanego świata, myśl solidarystów z przełomu XIX i XX w. możemy widzieć dziś też nieco inaczej. Chodzi o wyostrenie nierówności międzyludzkich związanych z różnorodnością wynikającą z procesów globalizacyjnych. Stanowią one nieodłączny element współczesnej rzeczywistości przekształcający znacznie stosunki społeczne aż do wyostrenia nierówności międzyludzkich. Jako remedium na „globalizację nierówności” wskazać można postawy solidarności społecznej, których celem jest inkluzja społeczna, a zatem ostatecznie także wzmocnienie społeczeństwa¹⁶. Globalizacja np. turystyki przyniosła co prawda zasadniczo powierzchowny, ale szerszy ogląd świata.

Niezbędność solidarności widzieć można w różnych skalach. „W politycznej rzeczywistości nie znajdziemy niemal żadnej instytucji polityki społecznej – czy to na gruncie krajowym, czy zwłaszcza w Unii Europejskiej – która nie byłaby inspirowana ideą solidaryzmu. Jest ona bowiem zwornikiem tego, co można nazwać europejskim modelem socjalnym, którego niedoceniane dotąd zalety odkrywamy w konfrontacji z brutalnymi, nowymi konsekwencjami globalizacji (...) solidaryzm modeluje kontury społeczeństw europejskich, przywoływany zarówno przez liberalizm socjalny, jak i socjaldemokrację”¹⁷.

Era społeczeństw postindustrialnych, a więc poddanych procesom globalizacji, migracjom i globalizacji, zasadniczo wielokulturowych i zróżnicowanych etnicznie, nakazuje poszukiwać nowych form integracji społecznej¹⁸. O ile na poziomie międzynarodowym za takie generalnie uznaje się instytucje międzynarodowe, o tyle ich istnienie nie powoduje, by problemy te zniknęły w poszczególnych państwach, chociaż nie

¹⁶ Tu jednak trzeba być ostrożnym i przyjąć właściwą strategię, co trafnie analizowała Aniela Dylus; zob. np. A. Dylus, *Solidarność w warunkach globalizacji*, „Znak” 2003/4, s. 72 i n.; A. Dylus, *Globalizacja...*, s. 138–154.

¹⁷ E. Popławska, *Z dziejów solidaryzmu we Francji – geneza idei i praktyki politycznej*, PiP 2012/4, s. 43 i 52.

¹⁸ L. Morawski, *Główne...*, s. 66.

można przecenić roli instytucji międzynarodowych (ponadnarodowych) w pomocy poszczególnym państwom (Unia Europejska).

W reakcji na procesy globalizacyjne, poszukując zagrożonej równowagi społecznej, można jednak również oprzeć się na już sprawdzonej instytucji, będącej symbolem cywilizacji europejskiej – samorządzie terytorialnym¹⁹. To właśnie ta przestrzeń wydaje się najbardziej adekwatna do wdrażania i rozwijania solidarności społecznej poprzez swoje naturalne właściwości mierzenia się jako pierwsza z problemami społecznymi, choć raczej rzadko jest analizowana w tym kontekście. Należy w pełni zgodzić się z Bogdanem Dolnickim, że samorząd terytorialny jest jedną z podstawowych instytucji ustrojowo-prawnych współczesnego państwa²⁰. Obok „klasycznych” zasad określających samorząd terytorialny, z pomocniczością na czele, warto zwrócić uwagę na zasadę solidarności społecznej, która – jak przyjmuję wstępnie – może być zarówno zasadą określającą wewnętrzne funkcjonowanie samorządu terytorialnego, jak i jego relacje z innymi władzami²¹.

Jednostki samorządu terytorialnego – nie tylko w Polsce – stoją współcześnie w obliczu nowych wyzwań związanych z szeroko pojętymi zmianami społecznymi, które wywołują istotne, prawne pytania o potrzebę zwiększania lub zmniejszania solidarności społecznej²². Można widzieć tu pytanie o aktywność państwa z samorządem terytorialnym oraz potrzebę większej partycypacji i uspołecznienia procesów pomocowych²³. Z kwestiami tymi wiąże się charakter wspólnoty samorządowej, elemen-

¹⁹ I. Lipowicz, *Samorząd terytorialny XXI wieku*, Warszawa 2019, s. 9; M. Kasiński, *Monizm i pluralizm władzy lokalnej. Studium prawno-polityczne*, Łódź 2009, s. 71.

²⁰ B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny w Konstytucji RP z 1997 r.* [w:] *Konstytucyjne umocowanie samorządu terytorialnego*, red. M. Stec, K. Małyśa-Sulińska, Warszawa 2018, s. 45 i n.

²¹ J. Korczak, *Konstytucyjne podstawy i gwarancje samodzielności jednostek samorządu terytorialnego na tle dokonań legislacji i praktyki nadzorczej* [w:] *Konstytucyjne umocowanie samorządu terytorialnego*, red. M. Stec, K. Małyśa-Sulińska, Warszawa 2018, s. 164.

²² I. Lipowicz, *Samorząd terytorialny XXI wieku...*, szczególnie rozdział 5.

²³ F. Pitstra, *Historical Perspectives on ageing „Old People and Things hat Pass”* [w:] *Elderly Care Upwards Solidarity. Historical, sociological and legal perspectives*, Cambridge 2020, s. 9–12.

Książka pokazuje wpływ zasady solidarności społecznej na prawo samorządu terytorialnego oraz jego zmiany w obliczu nowych wyzwań związanych ze współczesnymi przeobrażeniami społecznymi.

Autor analizuje kluczowe zagadnienia, w jaki sposób solidarność jest realizowana w prawie samorządu terytorialnego, jakie są wzorce regulacyjne solidarności używane w prawie samorządu terytorialnego i czy solidarność przejawia się w rozszerzaniu zadań publicznych samorządu terytorialnego.

W publikacji wykazano również, że samorząd terytorialny stanowi niezbędne ogniwo istnienia państwa społecznego, którego urzeczywistnianie zgodnie z wartościami konstytucyjnymi powinno być celem władz publicznych.

Opracowanie jest przeznaczone dla pracowników naukowych, okaże się również przydatne praktykom – pracownikom administracji samorządowej.

Radosław Mędrzycki – doktor nauk prawnych; adiunkt w Katedrze Prawa Administracyjnego i Samorządu Terytorialnego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; kierownik Ogólnopolskiej Sieci Naukowej „Wykluczenie Społeczne – Solidarność Społeczna”; autor m.in. monografii poświęconej prawnym problemom przeciwdziałania bezdomności oraz artykułów dotyczących prawnych aspektów wykluczenia społecznego.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45
ZAMÓWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

Książka dostępna także
w aplikacji Smarteca

